

ספר אדרת אליהו

ביאורי סוגיות ודינים
הלכה למעשה

זרעים א
שביעית, חלה

חברתיו בחמלת ה' עלי
אליהו בלאאמו"ר משה שליט"א ראש

בהוצאת

שנת ה'תשע"ב

הספר נערך בסיוע
הרב מאיר שטורן שליט"א
המחלקה התורנית של "המכון למצוות התלויות בארץ"

הספר יו"ל
בסיוע משרד התרבות - מינהל התרבות

©
כל הזכויות שמורות

המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל ד.ג. שמשון מיקוד 99794
טלפון: 08-9214829 פקס: 08-9207911
דוא"ל: macon1@bezeqint.net

דפוס: שופרא דספרא 057-3167051
עימוד: **יהודה הפקות** 03-6187365
עיצוב כריכה: מרגליות הפקות 08-9227018

Shlomo Moshe Amar
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

שלמה משה עמאר
ראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד, י"ב אלול, תשע"ב

18-1-842/ע"ב

דברי ברכה

היו למראה עיני עלים לתרופה מספר **"אדרת אליהו"** על סדר זרעים מעשה ידי אומן, נטע נעמן, הרה"ג כש"ת רבי **אליהו ראש** שליט"א, אשר אתא ואייתי בידיה שניות מדברי סופרים, ספרו היקר אשר כתבו ברוב עמל ויגיעה הולך סוכב על דברי רבותינו הראשונים, ומתייגע בדבריהם, מתוך עייל מתון מסיק, ולבסוף מגיע אל ההלכה. וכבר איתמחי גברא בספרו שהוציא מכבר.

על כן הנני לברכו כי יזכה לברך על המוגמר בקרוב, ועוד יוסיף כהנה וכהנה, כפליים לתושיה, עוד ספרים יקרים, ויתאמרון מיליו בכי מדרשא, אכי"ר.

גם ברכות יעטה ידידי וחביבי ליש ולביא כש"ת הרה"ג מעו"מ כש"ת רש"ז ריווח שליט"א רבו של מושב בית עוזיאל, אשר נטה על שכמו עול ההדפסה, ויה"ר שיזכה להמשיך במפעליו היקרים והחשובים להגדיל תורה ולהאדירה, מתוך רוב ברכה ונחת וברכה, וחיים עד העולם, אכי"ר.

בברכת התורה,

שלמה משה עמאר

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

דברי ברכה

שמחה בלבי בראותי את ספרו "אדרת אליהו" על הלכות זרעים שביעית וחלה, פרי יגיעתו של חתני כבני השוקד על דלתות התורה לילה כיום יאיר ויראת ה' היא אוצרו ראש כולל ורב קהילה, הרה"ג חריף ובקי הרב אליהו ראש שליט"א, מראשי הרבנים במכון המצוות התלויות בארץ בו איתמחי גברא בעיון וסברא בהלכות המצוות התלויות בארץ אליבא דהלכתא.

והנה המחבר שליט"א, אחרי עמל ויגע של שנים הצליח ה' בידו והעלה בטוב טעם ודעת עיקרי הדינים הנחוצים בהלכות שביעית וחלה ומקורותיהם דבר דבור על אופניו.

ברכתי מעומקא דליבא לחתני חביבי להמשיך לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ולעלות במעלות התורה לחבר עוד חיבורים לתועלת עם ישראל.

ויהי רצון שיזכה המחבר שליט"א לראות יחד עם נו"ב דור ישרים יבורך בנים וחתנים גדולים בתורה ויראת שמים טהורה מתוך בריות גופא ונהורא מעליא.

בברכת התורה

ישראל בן א"א יעיש רווח

אקדמות מילין

במקהלות ברכו אלקים ה' ממקור ישראל, במה אקדם לה', אכף לאלהי מרום. על הזכות הגדולה שנפלה בחלקי שזיכני לעסוק בתורתו ולהגות בדברי רבותינו, אשר על פיהם אנו חיים. ובפרט בזה שהחייני וקיימני והגיעני לעסוק בסדר אמונה הוא סדר זרעים שהיא תורה המונחת בקרן זוית שלא כל אחד זוכה להגות בה כמו שאר הסדרים כידוע.

ובעצם עסקי בסדר זה הוא סדר זרעים, עלי להודות ולשבח להאי גברא רבא ראש וראשון לכל דבר שבקדושה כבוד הרב הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א העומד בראש "המכון למצוות התלויות בארץ" ומוסר נפשו להפריח תורת זרעים בארץ ישראל, ומתחת ידו כבר יצאו כמה וכמה חיבורים בסדר זרעים המאירים עיני הלומדים בסדר זה. ולא די בזה שהוא זוכה לעצמו אלא אף מזכה לאחרים, והוא לקחני והנחני לעמוד בראש כולל זרעים שייסד לפני כמה שנים בעיר הקדש אלעד ת"ו, אשר למדו שם האברכים החשובים הי"ו, ובשבת אחים גם יחד עסקנו בתורת זרעים בפלפול ובחידוד חברים. והדברים שנתחדשו לנו העליתי על הכתב למען יעמדו ימים רבים, לקיים בזה מאמר חז"ל אשרי מי שבא לכאן ותלמודו "בידו". אבל מי מילל ומי פילל שבבוא הזמן אזכה להעלותם על מזבח הדפוס. והכל בעידוד ובהנחיית ראש המכון שליט"א שגם עבר על כל הספר הנוכחי מהחל ועד כלה, וטרח רבות להוסיף ולהגיה, ליעץ עצות מחכימות ומאירות עינים. בזכות זה יזכה הוא וכל בני ביתו לכל מילי דמיטב בזה ובבא, אמן.

והנה בכלל זרעים למדנו ענייני חלה ע"פ סדר השו"ע וענייני שביעית ע"פ סדר הרמב"ם. ובתוך הלמוד שילבנו מקורות ההלכה מהמשנה והירושלמי עד הרמב"ם והשו"ע ונושאי כליהם. וכך העמדנו כל הלכה בקרן אורה והיו דברים שמחים כנתינתן בסיני, אשר על כן אף עכשיו סידרנו את הדברים בצורה זו ענייני חלה לפי סדר השו"ע, וענייני שביעית לפי סדר הרמב"ם. יחד עם זאת צירפתי כמה סוגיות שנתחדשו תוך לימודי בשאר מסכתות הש"ס הנוגעים לענייני שביעית וחלה.

אני מודה מקרב לב לעמיתי הרב מאיר שטורך שליט"א שהואיל לעבור על הספר והאיר עיני בהערותיו המאירות והמועילות. יה"ר שחפץ ה' בידו יצלח ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח.

לי נאה ולי יאה לברך את נוות ביתי מב"ת מרת ורדה תחי', היא האשה הניצבת בזה אשר מרוב מסירותה בטיפול ילדינו הנפלאים שבהם חנן ה' אותנו ובהשגחתה בכל צרכי הבית, מאפשרת לי ללון באוהלה של תורה באין מפריע. אין ספק שלולי עזרתה, לא היה חיבור זה יוצא לאור. יה"ר שנזכה לראות כל יוצאי חלצינו זרע ברך ה' גדולי תורה והולכים בדרך הסלולה והישרה שימצאו חן ושכל טוב בעיני אלקים ואנשים.

ברכה מיוחדת להורי היקרים על תמיכתם הרבה ועל כל מה שהדריכוני והושיבו אותי על ברכי ת"ח, בתנאים לא תנאים, במדבר הצרפתי השמש בתקופת ילדותי. ברכה מיוחדת למור חמי שליט"א ולחמותי תחי', על כל התמיכה שאין מילים מספיקים להגדירה ולכללה. יחזק אותם ה' בבריאות איתנה ונהורא מעליא ויזכו לרוות נחת מכל יוצאי חלציהם.

ואני טרם צאתי מן הקדש אפרוש ידי בתפילה לשמים בהודאה על העבר ובקשה לעתיד שכשם שעזרני לסיים עריכת החידושים על חלק זה מסדר זרעים, כן אזכה לערוך בטוטו"ד את החלק הנוסף של סדר זרעים, ואת החידושים על שאר מסכתות הש"ס, ועל פרשיות השבוע אשר תחת אמתחתי, אמן סלה.

דברי הקטן באלפי ישראל
המצפה לישועה ורחמים
בחדש הרחמים והסליחות
אליהו ראש

תומן הענינים

חלק א עניני שביעית – סוגיות בש"ס

יא.....	השקיית שדה ממי גשמים בשביעית.....	סימן א
יג.....	חרישה בשביעית האם איסורה מן התורה או מדרבנן	סימן ב
יז.....	בגדרי אבות ותולדות לענין שבת ושביעית.....	סימן ג
כ.....	בגדרי זמירה ובצירה לענין שבת ושביעית	סימן ד
כז.....	בענין תוספת שביעית לפניה ולאחריה	סימן ה
ל.....	בגדר שלב המחייב בירקות בדיני מעשר ושביעית	סימן ו
לו.....	בענין ספיחין.....	סימן ז

חלק ב דיני שביעית – על סדר הרמב"ם בהל' שמו"י

מט.....	שיטת הרמב"ם בענין ספיחין.....	סימן א
נד.....	סיכת משחה מפירות שביעית לרפואה	סימן ב
נה.....	בענין הדלקת הנר בשמן של שביעית.....	סימן ג
נט.....	צביעה וכביסת הבגדים בפירות שביעית.....	סימן ד
סו.....	פירות שביעית המיועדים לכביסה כגון הבורית	סימן ה
ע.....	החלפת אוכלי אדם ואוכלי בהמה.....	סימן ו
עה.....	הוצאת פירות שביעית מהארץ לחו"ל	סימן ז
עט.....	האכלת פירות שביעית לפועליו.....	סימן ח
פד.....	השלב וגודל הפירות לענין שביעית, מעשרות וברכה.....	סימן ט
פט.....	איסור לקוץ אילנות בשביעית ובשאר שנים	סימן י
צג.....	תבן וקש של שביעית.....	סימן יא
צז.....	בדין סחורה בפירות שביעית	סימן יב
קה.....	איסור מכירה במידה ובמשקל בשביעית.....	סימן יג
קי.....	ביעור פירות שביעית.....	סימן יד
קטו.....	חובת ביעור כאשר עדיין קיים מין זה מופקר או שמור.....	סימן טו
קיח.....	הכובש שלש כבשים שתאריך ביעורם שונה.....	סימן טז
קכג.....	שימוש בפירות שביעית לצורך תרופות.....	סימן יז
קכו.....	תערובת של יבולי שיטית עם יבולי שביעית	סימן יח

חלק ג דיני שביעית – שאלות ותשובות

קלא.....	איזו מלאכה התירו לעשותה בשביעית כשיש הפסד מרובה.....	סימן א
----------	--	--------

הנוטע אילן בשביעית או זורע זרעים האם צריך לעקור אותם ומה דין הפירות..... קלג	סימן ב
אילו מלאכות קנסו בהם חכמים שהעושה אותם בשביעית לא יזרע במוצאי שביעית..... קלה	סימן ג
כמהין ופטירות וגידולי מים - האם יש בהם קדושת שביעית..... קלז	סימן ד
באילו תנאים מותר לנקות הגינות השכונתיות..... קמ	סימן ה
בדין מלאכה בעצים כשאין כוונתו לתועלת העץ, אולם יש בזה תועלת לעץ..... קמא	סימן ו
שאלה ששלחתי להגר"ח קנייבסקי שליט"א בעל דרך אמונה..... קמג	סימן ז

חלק ד
דיני שמיטת כספים ופרוזבול

בענין שמיטת כספים ופרוזבול (ח"א)..... קמז	סימן א
בענין שמיטת כספים ופרוזבול (ח"ב)..... קס	סימן ב
האם ב"ד יכולים לעקור דבר מן התורה בדבר שבממון..... קסה	סימן ג
האם הלל תיקן פרוזבול לדורו או לדורות..... קסח	סימן ד
האם צריכים בית דין חשוב לכתוב פרוזבול..... קקא	סימן ה
בענין אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו..... קקג	סימן ו
בדין יתומים שאינם צריכים פרוזבול ובדין לוקח שטר חוב..... קקט	סימן ז
אין כותבין פרוזבול אלא אם יש קרקע ללוה..... קקפד	סימן ח
בענין שביעית משמטת מלוה בשטר ומשכנתא..... קפט	סימן ט

חלק ה
דיני הפרשת חלה - על סדר השולחן ערוך

שיעור החלה שיש ליטול מהעיסה..... קצז	סימן א
אופן הפרשה בזמן שהיו ישראל בטהרתם ובזמן הזה..... רד	סימן ב
מיני הקמחים ושיעורם לחיוב חלה..... רז	סימן ג
צירוף קמחים ועיסות ממינים שונים..... רכב	סימן ד
השלמת השיעור לחיוב חלה, בסובין ומורסן..... רלה	סימן ה
אופן הפרשה כשהעיסה מורכבת מסוגים שונים..... רלט	סימן ו
הסופגנין הדובשנין והאסקריטין דינם לענין חלה..... רמז	סימן ז
אופן אפיית העיסה לסוגיה השונים לענין חיוב חלה וברכה..... רמט	סימן ח
עיסה המיועדת לבישול, שאפה חלק ממנה, מה דינה לחיוב חלה..... רנו	סימן ט
דין הטריטא, ובצק שאופין בשפוד, ולחם העשוי לכותח..... רנח	סימן י
עיסה שנילושה במים רותחים או במי פירות..... רסב	סימן יא
בדין עיסת עכו"ם..... רסו	סימן יב
עיסת השותפין..... רסח	סימן יג
עיסת עכו"ם שנתגייר..... רער	סימן יד
בדין הפקיר עיסתו ועיסה המיועדת לבהמה ולכלבים..... רעג	סימן טו

חלק א
– עניני שביעית –
סוגיות בש"ס

סימן א

השקיית שדה ממי גשמים בשביעית

וכן משמע ברמב"ם בפיה"מ שפירש כל המשנה על עסקי חוה"מ. ועי' גם במאירי דפירש לסיפא דמתני' לענין חוה"מ ולא לענין שביעית וכן משמע בר"ן (דף א). וכן הוא להדיא בחידושי הר"ן דאמועד קאי, ע"ש.

וכן הוא להדיא בירושלמי מו"ק (פ"א ה"א) ושביעית (פ"ג ה"ז), "לא שנו אלא במועד הא בשביעית מותר, מה בין שביעית מה בין מועד, שביעית ע"י שהיא מותרת במלאכה התירו בין דבר שהוא טריח בין דבר שאינו טריח, מועד ע"י שהוא אסור במלאכה לא התירו אלא דבר שהוא אבד ובלבד דבר שאינו טרח", ע"ש.

ב. פי' הריטב"א במשנה

אבל הריטב"א כתב בריש מו"ק ד"ה ובשביעית, "דמלישנא דמתניתין לא משמע כלל דקאי רק אמועד וכל כי האי גוונא הוה ליה לפרושי בש"ס, אלא ודאי מתני' כפשטה, ואע"ג דמדאורי"י תולדות שרו והשקאה תולדה, חכמים אסרו תולדות

א. שנינו במשנה ריש מו"ק (דף ג.), "משקין בית השלחין במועד ובשביעית בין ממעיין שיצא בתחילה בין ממעיין שלא יצא בתחילה אבל אין משקין לא ממי הגשמים [משום דאית ביה טירחא יתירא כדמפרש בגמרא, רש"י] וכו'",

והנה דין זה מובא ברמב"ם הל' יו"ט (פ"ז ה"ג) לגבי המועד, "משקין בית השלחין במועד אבל לא בית המשקה, שאם לא ישקה בית השלחין והיא הארץ הצמאה יפסדו בו האילנות שבה, וכשהוא משקה אותה לא ידלה וישקה מן הברכה או ממי הגשמים מפני שהוא טורח גדול. אבל משקה הוא מן המעיין בין שהיה בין שיצא לכתחלה ממשיכו ומשקה בו וכן כל כיוצא בזה". אבל בהל' שמיטה (פ"א ה"ח) הזכיר הרמב"ם רק את הדין הראשון של המשנה דמשקין בית השלחין בשביעית והיא שדה הזריעה שצמאה ביותר, ולא את הדין השני ע"ש. ונראה דס"ל להרמב"ם דסיפא דמתני' אבל אין משקין לא ממי הגשמים ולא ממי קילון וכו', לא קאי אשביעית אלא אמועד בלבד,

א. כן משמע קצת מדברי רש"י בגמרא (דף ב.) ד"ה משקין, בחולו של מועד ולא חיישינן דלמא נפיל ואזיל וטרח טירחא יתירא, ע"ש. ועי' בהמשך דלא כן נראה מדברי רש"י (דף ג.).

בדבר שאינו אבד ואסרו ג"כ בדבר האבד דבר של טורח עשאוהו כעין חולו של מועד בדבר זה וכו', ע"ש. ונמצא לשיטת הריטב"א שהבבלי פליג אירושלמי בדין זה.

וכן נראה לדייק מרש"י (שם דף ג.) ד"ה לא יקשקש תחת הזיתים ולא יעדר כו', ואם תקשי הא אסר עידור לעיל, קא תריץ לקמן (דף 7:) בעוגיות הא בחדתי והא בעתיקי והוא הדין לעידור, ע"ש. והנה מה שחילקה הגמרא (דף 7:) בעוגיות בין בחדתי לעתיקי הוא לענין מועד דבחדתי איכא טירחא יתירא אבל עתיקי שכבר היו לו שם עוגיות ונסתמו מותר לחזור ולחפורן בחולו של מועד, כמו שפי' שם רש"י ד"ה הא בחדתי, ומבואר דס"ל לרש"י דגם בשביעית לא התירו אלא עבודה שאין בה טורח אבל כל שיש בה טורח אף בשביעית אסור. וכן הוא בריטב"א שם ד"ה מה זריעה מיוחדת, "וא"ת והלא מנכש ומשקה כי הדדי נינהו והכא אסר לנכש אפילו מדרבנן והיכי שרי' במתני' השקאה, יש מתרצין דברייתא בבית הבעל ולא נהיר, והנכון דנכוש טירחא רבה וכהשקאה דקילון דמיא", ע"ש³.

אלא שצ"ב לפי זה מדברי הגמרא (שם דף 7:), "ר' אלעזר בן עזריה אומר אין

עושין את האמה, בשלמא מועד משום דקא טרח אלא שביעית מאי טעמא. פליגו בה רבי זירא ורבי אבא בר ממל, חד אמר מפני שנראה כעודר [לצורך שביעית שהרי חופר כעודר, רש"י] וחד אמר מפני שמכשיר אגפיה לזריעה" [כשחופר האמה ומניח העפר שבאמה על שפת האמה מתקן אגפיה לזריעה דעביד לה ארעא רכיכא, רש"י] ע"ש. וק' השתא מאי קושיית הגמרא מעיקרא הא גם בשביעית אסור משום דאיכא טירחא.

ותירץ לי מו"ר הרה"ג רבי יוסף סויצקי שליט"א, דהריטב"א סובר דאין לאסור עבודה של טירחא בשביעית אלא כשטורח בעשיית המלאכה עצמה כגון כשמשקה השדה ממי גשמים ע"י דליים דבזה נותן חשיבות למלאכת השקאה בשביעית ואסור, אבל טירחא בעשיית האמה אין לאסור כיון שאינו טורח בהשקאה עצמה אלא בעשיית האמה וטירחא בשביעית לא נאסרה, ואחר שנגמרה האמה ממילא באים המים ומשקים את השדה ואינו טורח בהשקאה, ומשו"ה אין לאסור בשביעית מצד הטירחא בעשיית האמה אלא כמו שמתרצת הגמרא משום עודר או שמכשיר אגפיה לזריעה, ודו"ק.

ב. ואף דבחי' הריטב"א שם כתב בשם רש"י דהא דאין משקין במי גשמים אמועד בלחוד קאי ולא אשביעית, כבר נודע דהמיוחס לרש"י מו"ק בש"ס דידן לאו מבטן רש"י יצא כמו שהזכרנו בהמשך כמה פעמים.

סיכום הדברים:

- מותר להשקות בחולו של מועד רק ממעיין ולא מזמי גשמים כיון דאיכא טירחא טובא.
- לענין שביעית נחלקו הראשונים אם משקין אף מזמי גשמים או רק ממעיין כמו בחולו של מועד ודעת הרמב"ם דבשביעית משקין אף מזמי גשמים ולא חיישינן לטירחא. וכן הוא להדיא בירושלמי.

סימן ב

חרישה בשביעית האם איסורה מן התורה או מדרבנן

ובצירה בכלל קצירה [בצירה בכלל קצירה דשניהן חותכין, בצירה בענבים כקצירה בתבואה וקצירה אב מלאכה היא בפ' כלל גדול, רש"י] למאי הלכתא כתבינהו רחמנא למימרא דאהני תולדות מיחייב אאחרנייתא לא מיחייב".

ופרש"י, "חרישה בשביעית מי שרי, הא נפקא מבחריש ובקציר תשבות דאמרין אם אינו ענין לשבת שאינו צריך שהרי כבר נאמר כל מלאכה תנהו ענין לשביעית", ע"כ. ולכאורה צריך ביאור מה שהחליטה הגמרא כאן דחרישה אסירא דהא הדבר עומד במחלוקת לקמ' בגמרא (דף ג.), "דאיתמר, חורש בשביעית ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר לוקה וחד אמר אינו לוקה", ואיך הגמ' סתמה

א. בגמרא מו"ק (דף צ), "איתמר המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת משום מאי מתרינן ביה, רבה אמר משום חורש רב יוסף אמר משום זורע וכו'", ושם בגמ', "תנן, משקין בית השלחין במועד ובשביעית. בשלמא מועד משום טירחא ובמקום פסידא שרו רבנן, אלא שביעית בין למאן דאמר משום זורע ובין למאן דאמר משום חורש זריעה וחרשה בשביעית מי שרי. אמר אביי בשביעית בזמן הזה ורבי היא וכו', רבא אמר אפילו תימא רבנן אבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא [כגון משקה זרעים שלא היה במשכן לא אסר רחמנא, רש"י], דכתיב ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שדך לא תזרע וגו' מכדי זמירה בכלל זריעה [שדרכו של זומר לצמוחי פירי כזורע, רש"י]